

Pomníky důlní katastrofy na Březových Horách z 31. května 1892

Důlní katastrofa 1892

V úterý 31. května 1892 se odehrála na březohorských dolech, při které v důsledku požáru na dole Marie zahynulo 319 horníků. Jedná se o největší důlní neštěstí v českých dějinách a ve své době i největší důlní neštěstí na světě.

318 obětí zemřelo 31. května až 1. června 1892 udušením nebo při úrazu v důsledku omámení zplodinami z požáru. Poslední obětí se stal Václav Krotký z Příbrami, který zemřel 9. června 1892 v příbramské nemocnici rovněž v důsledku poškození dýchacích cest (* 1852).

Ze zahynulých neštěstí bylo 236 lamačů, 21 mladolamačů, 17 běhačů, 17 zasazovačů, 14 předních lamačů, 5 kočích, 4 dozorců, 4 důlní tesaři a 1 zedník. Nejstaršími oběťmi byli Jan Němeček z Březových Hor, narozený 1. února 1831, a Josef Benda z Lazce, narozený 19. března 1832). Nejmladšími pak Jan Ježek z Březových Hor, narozený 13. května 1868, Josef Kottner z Narysova, narozený 10. února 1869, a Antonín Duchoň z Březových Hor, narozený 26. ledna 1870.

Místa posledního odpočinku

Od 1. června 1892 byly vyváženy z dolů oběti důlní katastrofy. Protože velký obětí hrozil možným nebezpečím vzniku epidemie, byla většina obětí z rozhodnutí představitelů příbramských dolů pochována do narychlo vykopaných hromadných hrobů na březohorském a příbramském hřbitově. První pohřby se konaly 1. června 1892. Vyvážení obětí bylo ukončeno 9. června 1892, byť poslední oběť byla nalezena až 22. září 1892.

Na březohorském hřbitově bylo pochováno 145 havířů, na příbramském hřbitově 153 horníků, z toho 78 v prvním společném hrobě, 40 v druhém společném hrobě a 35 do jednotlivých hrobů. 9 horníků našlo místo posledního odpočinku na hřbitově v Bohutíně, 7 na Slivici, 1 v TřebSKU, 1 v Pečicích a 1 v Rožmitále pod Třemšínem. U některých obětí místo uložení není známo, ale jejich ostatky byly pravděpodobně uloženy do hromadných hrobů.

Pomníky důlní katastrofy

9. února 1893 schválilo C. k. ministerstvo orby Předlitavska ve Vídni zhotovení pomníků na březohorském a příbramském hřbitově. Antikizující pomníky, v hodnotě 4.600 zl za každý pomník, vyhotovily komárovské železářny na Berounsku, které se soustředily na výrobu umělecké litiny.

Pod těmito pomníky o ploše 17,64 čtverečních metrů byly současně vybudovány dvoukomorové krypty, do kterých měly být dle nařízení ministerstva orby po zrušení hromadných hrobů přeneseny ostatky zesnulých havířů. Svého naplnění se však krypty nedočkaly. Na březohorském hřbitově jsou dva hromadné hroby dodnes zachovány a pietně upraveny, a to i přes rozhodnutí MěNV v Příbrami z roku 1978 o zrušení hřbitova, které však bylo v roce 1990 zrušeno. Obdélníkový hrob je ozdoben pomníkem v podobě rakve s nápisem „Hrdinům hlubin“, čtvercový hrob zdobí symbol víry a naděje. Na příbramském hřbitově hromadné hroby zanikly, aniž byly ostatky zesnulých havířů přeneseny do zhotovené hrobky. Kopka se ale stala místem horníků, kteří zahynuli při hloubení na 36. patře dolu Anna 12. ledna 1946, a to Karel Gaier, Karel Holas, Ladislav Velebil a Antonín Milec. K těmto čtyřem obětem neštěstí byl uložen i Václav Vlas, který zahynul při důlním ořesu 20. září 1946 na 37. patře dolu Anna.

Přestože kobky nenaplnily svůj účel, staly pomníky nad nimi typickými symboly důlní katastrofy. Pomník na příbramském hřbitově je v dobrém stavu, však březohorský, který byl v minulosti neprávem opomíjen chátřá a vyžaduje rekonstrukci.

Rodinné hroby

Dnes již je obtížné nalézt na místa posledního odpočinku obětí, které byly pochovány do rodinných hrobů. Prokazatelně víme, že na hřbitově na Panské louce v Příbrami je v rodinném hrobě pochován lamač Augustin Bartůněk (* 1847), zasazovač František Havelka (* 1867), lamač František Hertl (* 1852), lamač Karel Hnuta (* 1840), lamač Josef Hubený (* 1836), běhač Josef Ježek (* 1857), lamač Matěj Ježek (* 1856), lamač Jakub Kalík (* 1846), lamač Dominik Káš (* 1844), lamač Jan Káš (* 1846), horní dozorce Josef Káš (* 1856), lamač Ferdinand Kindl (* 1846), lamač Alois Kmínek (* 1850), běhač Alois Korejs (* 1864), běhač Jan Kottner (* 1862), lamač a poslední oběť katastrofy Václav Krotký (* 1852), lamač Jan Květoň (* 1848), lamač Jan Macan (* 1844), horní dozorce Antonín Pešek (* 1842), mladolamač Václav Popelka (* 1861), lamač Jan Pos (* 1848), lamač Václav Průša (* 1846), lamač Jan Renner (* 1849), lamač Josef Tomášek (* 1840), mladolamač Karel Vojtř (* 1862), důlní tesař Josef Vondruška (* 1849). Z těchto zesnulých lze dnes nalézt na IX. oddíle hřbitova hrob Dominika a Jana Káše.

Na hřbitově v Bohutíně jsou dle záznamů pochováni lamač Alois Cyprín (* 1855), lamač František Kolář (* 1860), lamač Filip Kubát (* 1855), lamač Filip Milec (* 1849), lamač Josef Pečený (* 1856), lamač František Říha (* 1852), lamač Václav Říha (* 1857), lamač František Svoboda (* 1852), lamač Josef Zemek (* 1856). Na hřbitově na Slivici lamač Jan Duchoň (* 1857), mladolamač František Hlaváč (* 1862), koří Josef Kopiczka (* 1861), mladolamač František Neuberg (* 1859). Z těchto venkovských hrobů se do dnešních dnů náhrobek havíře Aloise Cyprína z Tisové na hřbitově v Bohutíně.

Nejvýznamnějším z rodinných hrobů obětí je ale pomník důlního tesaře Augustina Žlutického (nar. 1859), který zahynul při záchranářských pracích. Byl vybudován na březohorském hřbitově Sborem dobrovolných hasičů Březové Hory a Jednotou divadelních ochotníků na Březových Horách a slavnostně odhalen 20. srpna 1893. Březohorští hasiči dodnes o hrob svého bývalého člena pečují a náhrobek patří rovněž k symbolům důlní katastrofy.

Expozice důlní katastrofy

Důlní neštěstí je připomínáno v expozicích Hornického muzea v Příbrami, ale zejména přímo na dole Marie, kde měla katastrofa svůj prvopočátek. Areál dolu Marie je dnes v majetku města Příbram a je zde umístěn Sbor dobrovolných hasičů Březové Hory, domy s pečovatelskou službou a sídlo Spolku Prokop Příbram, který část areálu zpřístupnil veřejnosti.

V rámci 105. výročí důlní katastrofy v roce 1997 byl před šachetní budovou odhalen pomník věnovaný pozůstalým hornickým vdovám a sirotkům, kde spolek každoročně pořádá pietní akt k uctění památce obětí. Před vchodem do hlavní šachetní budovy je umístěna litinová pamětní deska a v patře šachetní budovy byla ve spolupráci s Okresním muzeem v Příbrami instalována expozice důlní katastrofy, která byla v rámci 110. výročí neštěstí v roce 2002 do rekonstruované hrázděné budovy v areálu, kde je umístěna dodnes. Při 115. výročí v roce 2007 byla expozice doplněna o dřevěnou sochu „hornické Piety“ vytvořenou členem spolku a řezbářem Františkem Malým.

Pamětní desky

Památníky důlní katastrofy doplňují i dvě pamětní desky na Březových Horách. První je umístěna na pravé straně vstupní chodby farního kostela sv. Vojtěcha. Desku nechalo vyhotovit C. k. ministerium orby a je věnována památce důlního Antonína Peška (* 1842), důlních tesařů Adolfa Schöffla (* 1856), Josefa Vondrušky (* 1849), Augustina Žlutického (* 1859) a zavážeče Františka Slámy (* 1867), kteří zahynuli při pomoci svým kamarádům.

Druhá pamětní deska je umístěna na budově školy na nám. Jana Antonína Alise a byla odhaleno 6. července 1937 v rámci II. sjezdu občanů a přátel Březových Hor. Pamětní deska připomíná navštívení míst katastrofy poslancem říšské rady Tomášem Garrigue Masarykem 4. června 1892 a jeho návštěvu Březových Hor ve funkci prezidenta ČSR 24. září 1920. Deska dílem příbramského rodáka sochaře Václava Šáry. Za německé okupace musela být sejmuta a opětovně byla odstraněna v roce 1950. Později byla umístěna v Okresním muzeu v Příbrami a

v roce 2000 opětovně umístěna na původní místa z iniciativy Společnosti občanů a přátel Březových Hor.

Důlní katastrofa v umění

Specifickými památníky jsou díla výtvarná a literární. Prvními literárními díly byly novinářské články v novinách, které informovali o důlním neštěstí. Mezi těmito pracemi vynikla zejména mimořádné vydání časopisu „Zlatá Praha“ v červnu 1892. V červnu 1892 vznikl z pera novináře B. Tauše první samostatné dílo „Věrné a úplné vyličení katastrofy příbramské 31. května 1892“.

V červenci 1892 bylo vydáno ve spolupráci s pražskými nakladatelstvími Eduarda Beaufurta, Jana Otty, Bohuslava a Jaroslava Šimáčka a Josefa Richarda Vilímka pod redakcí dramaturga Národního divadla Jaroslava Kvapila almanach „Sirotám příbramským“, výtěžek jehož prodeje byl učen pro pozůstalé po obětech neštěstí. V almanachu byly uvedeny příspěvky od 149 předních českých básníků, spisovatelů a výtvarníků. Mezi autory nalezneme např. malíře Mikoláše Alše (1852-1913), jehož manželka Mariny Khailová pobývala v rodině Sochovských v Příbrami, nebo básníka Josefa Václava Sládka (1845-1912), který v letech 1897-1898 pobýval ve Vysoké. S příbramskou rodinou Henrichů byl spřízněn další z autorů básník Julius Zeyer (1841-1901). Své příspěvky připojili i dva příbramští rodáci, a to malíř a spolupracovník Mikoláše Alše Josef Bosáček (1857-1934) a římskokatolický duchovní a náboženský básník Páter Sigismund Bouška (1867-1942).

Samostatnou publikaci věnovanou důlnímu neštěstí vydal v roce 1931 dělnický novinář František – Cajthaml Liberté (1868-1936) pod názvem „Požár v dolech příbramských“. Nejrozsáhlejší samostatnou publikaci „Důlní katastrofa 1892“ vydal v roce 1946 příbramský učitel Karel Valta (nar. 28. ledna 1883 v Příbrami, zemřel 25. března 1955 tamtéž), když dříve již okolnosti neštěstí přiblížil ve své knize „Po stopách a utrpení hornictva na Příbramsku“. V roce 1972 se k odkazu katastrofy připojilo i sympozium Hornická Příbram publikací J. Schenka a P. Vitouše „Požár na příbramských dolech 1892“. Ke stému výročí v roce 1992 pak n. p. Rudné doly Příbram vydal publikaci „Smutné vzpomínání“, kterou uspořádal a napsal horník a kronikář Vladimír Ježek (nar. 13. května 1934 v Novém Podlesí a zemřel 14. října 2000 v Příbrami). Poslední samostatnou brožuru za redigování Mgr. Václava Trantiny vydalo Okresní muzeum v Příbrami – Hornické muzeum a Spolek Prokop Příbram „110. výročí březohorské důlní katastrofy 31. 5. 1892 – 31.5.2002.“

Ve výtvarném umění vynikají svojí autentičností obrazy a kresby malíře Viktora Olivy (1861-1928), který svá díla přímo v místech neštěstí. Důlní katastrofu se nejvíce nechal inspirovat březohorský rodák akademický malíř a grafik Karel Hojden (nar. 11. října 1893, zemřel 5. května 1975 v Příbrami) a příbramský rodák sochař Václav Šára (nar. 28. listopadu 1893, zemřel 17. června 1951 v Praze).

Je přirozené, že neštěstí na březohorských dolech je připomínáno i v mnoha publikacích o historii města Příbramě a Březových Hor a o historii hornictví na Příbramsku.

Však největší pomník katastrofy přes uvedené symboly a umělecká díla byl vybudován v srdcích příbramských občanů.

Několik poznámek k osudům pozůstalých po obětech neštěstí.

Ponejvíce bývá uváděno, že po obětech důlního neštěstí zůstalo 285 vdov a 960 sirotek. Ale tyto údaje, vzhledem k chybám v evidencích a v matričních záznamech, lze jen těžko ověřit. Přesto dle posledních oprav bylo z 319 obětí dle rodinného stavu 287 ženatých, 5 vdovců a 27 svobodných. V příbramském archivu se mi podařilo nalézt seznam 33 pohrobků, kteří se narodili po katastrofě. Posledním narozeným pohrobkem byl Matěj Špinka, narozený 9. února 1893 v Příbrami, syn horníka Františka Špinky a Marie, roz. Kokšteinové.

Jedním z pohrobků byl i horník Alois Šoun, narozený 13. září 1892 v Brodu v rodině Václava Šouna. Stejně jako otec byl zaměstnán v příbramském horním závodě a při výkonu svého

povolání rovněž položil svůj život, když zemřel 9. prosince 1937 v příbramské nemocnici na následky úrazu při neštěstí na dole Vojtěch, když chybou strojníka vyjela klec až do těžní věže.

Osudy rodin jsou předmětem stálého bádání a čas od času nás ve Spolku Prokop Příbram kontaktují potomci obětí a chtějí doplnit údaje o svých předcích. Věříme, že z těchto nových poznatků budeme moci uspořádat novou studii a třeba i představit při některé z dalších symposií Hornická Příbram.

Jaroslav Korbel Podbrdský: Přednáška přednesená na sympoziu Hornická Příbram ve vědě a technice v roce 2009.